

Η ΣΥΛΛΟΓΗ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΛΙΜΑΝ

Μιχάλης Φωτιάδης

Επίκουρος Καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η συλλογή προϊστορικών αρχαιοτήτων είναι μια πρακτική με βαθιές ιστορικές ρίζες στην Ευρώπη, ρίζες που εκτείνονται τουλάχιστον μέχρι τον 16ο αιώνα και την Αναγέννηση. Βεβαίως, οι άνθρωποι εκείνης της εποχής δεν ήξεραν ότι ανάμεσα στα αντικείμενα που συνέλεγαν ήταν και κάποια που αργότερα, από τα μέσα του 19ου αιώνα και μετά, οι αρχαιολόγοι θα τα ονόμαζαν «προϊστορικά». Πολλές φορές μάλιστα δεν ήξεραν καν ότι τα αντικείμενα αυτά –κυρίως λίθινα εργαλεία– ήταν τέχνεργα, δηλαδή φτιαγμένα από ανθρώπινα χέρια. Τα συνέλεγαν μόνο επειδή είχαν ασυνήθιστα σχήματα, χρωματισμούς και υφή, όπως ακριβώς συνέλεγαν και φυσικά πετρώματα, απολιθωμένα κοχύλια, φορεσιές ιθαγενών της Αμερικής, ταριχευμένα άγρια ζώα και πολλά άλλα περίεργα και εξωτικά αντικείμενα («curiosités»).

1. Ερμήριο (cabinet des curiosités) του 16ου αι.

Αυτό που πρέπει να έχουμε υπόψη είναι ότι η συλλογή ήταν μια πρακτική με πολλές διαστάσεις. Δεν περιορίζόταν απλά στην απόκτηση «περιέργων» αντικειμένων και στη συσώρευσή τους στα χέρια του ενός ή του άλλου συλλέκτη, αλλά συνεπαγόταν κατά κανόνα τη συστηματική ενασχόληση των συλλεκτών με αυτά τα αντικείμενα. Περιλάμβανε, για παράδειγμα, την ταξινομητική των αντικειμένων (με κριτήρια που τη λογική τους σημεία συχνά δισκολεύονταν να καταλάβουμε), την προσεκτική τοποθέτηση τους σε ράφια, συρτάρια, ερμάρια (τα γνωστά ως cabinets de curiosités, Wunderkammern, closets of curiosities, κ.λπ.), την αναγραφή ενδεξεών επάνω στα συρτάρια, τη σχεδίαση των αντικειμένων και τη δημιουργία τους σε βιβλία και, από τον 18ο αιώνα κυρίως, σε περιοδικά, καθώς και άλλες δραστηριότητες. Οι συλλέκτες πολλές φορές επισκέπτονταν και μελετούσαν ο ίνας τη συλλογή του άλλου, συζητούσαν μεταξύ τους για τη φύση και την προέλευση των αντικειμένων και, ακόμα, έγραφαν πραγματείες γι' αυτά. Στο πλαίσιο αυτών

των δραστηριοτήτων, τα αντικείμενα που αναγνωρίζουμε εδώ και 150-200 χρόνια ως «προϊστορικά λίθινα εργαλεία» θεωρούνταν συνήθως ότι προέρχονταν από (ή σχηματίζονταν μέσα στο έδαφος κατά) την πτώση κεραυνών και ονομάζονταν ανάλογα, π.χ., «*Ceraunia*» – μια αντύλψη που υποτίθεται ότι είχε πλάστια διάδοση και στον αρχαιοκόσμο της εποχής, καθώς επίσης και βαθιές ρίζες στο χρόνο. Υπήρχαν και άλλες αντιλήψεις, αλλά, έως τα τέλη του 18ου αιώνα, η αποψή στην εργαλεία για εργαλεία ή διότι από παλαιότερες εποχές αποτελούσε μάλλον εξαρέστη.

Η κατάσταση άλλαξε σταδιακά στη διάρκεια του 19ου αιώνα, καθώς ο αρχαιολόγος και ο αστικές κοιλοτύρες των ευρωπαϊκών μητροπόλεων (π.χ., Κοπεγχάγη, Λονδίνο, Εδιμούργο) άρχισαν να αποδεχόνται, με σκεπτικισμό στην αρχή και με ενδυνομασίου αργότερα, την ίδεα της μακροχρόνιας (προ)ιστορίας του ανθρώπου. Τα λίθινα εργαλεία έγιναν τώρα τα τεκμήρια αυτής της (προ)ιστορίας. Στην αλλαγή αυτή σημαντικό ρόλο υποτίθεται ότι έπαιξε και η γνώση και οι παραπτηρίσεις που είχαν συσσωρευτεί κατά τους προηγούμενους αιώνες μέσα από την πρακτική της συλλογής, όπως την περιεργασία σύντομα πάνω πάνω. Μάλιστα, για πολλούς σημερινούς αρχαιολόγους που έχουν ασχοληθεί με την ιστορία του κλάδου, η πρακτική της συλλογής και οι συλλέκτες-αρχαιοιδίες της περιόδου 1500-1800/1850 ήταν οι πρόδρομοι της επιστήμης της Αρχαιολογίας³.

Όλα αυτά δώματα ισχύουν για την «Ευρώπη», από την Ισταντίνη μέχρι την Αγία Πετρούπολη και από το Βασιλείο της Σουηδίας μέχρι το Κράτος του Πάπα. Τι συνέβαινε στην «Ανατολή», ή τουλάχιστον στις χώρες γύρω από το Αιγαίο; Γινόταν και εδώ συλλογή «περιέργων», του ειδούς που μια μέρα θα αναγνωρίζονταν ως προϊστορικές αρχαιότητες; Υπήρχε κάποια συζήτηση γύρω από τέτοια αντικείμενα, και, εφόσον η απάντηση είναι «ναι», θα μπορούσε η συζήτηση εκείνη να θεωρηθεί ως ο πρόδρομος της «Αιγαιακής Προϊστορίας», όπως ο κλάδος αυτός αναπτύχθηκε ύστερα από τις ανακαλύψεις του Σίλιμαν στην Τροιά και τις Μυκήνες από το 1873 και μετά; Η μήτια της Αιγαιακής Προϊστορία «γεννήθηκε» με τον Σίλιμαν και η γνώση των συλλεκτών-αρχαιοιδίων της περιόδου πριν από τον Σίλιμαν δεν είχε κακία συνέπεια ή σημασία για τη μετέπειτα ανάπτυξη αυτού του κλάδου; Η σωστή απάντηση σε τέτοιοι ειδους ερωτήσεις απαιτεί φυσικά πολύ πλατύτερη και σφαιρική προσεγγίση από αυτήν που είναι δυνατόν να αναπτύξει εδώ.

Η ιστορία της συλλογής προϊστορικών αρχαιοιδίων στην περιοχή της Αιγαίου είναι ελλιπώς γνωστή, τουλάχιστον για την εποχή που μας ενδιαφέρει εδώ, δηλαδή πριν από την εμφάνιση του Σίλιμαν. Οπως φαίνεται, τα λιγόνα «αστροπελέκαιο» - δηλαδή λίθινα εργαλεία (κυρίως, εκείνα που λέμε σήμερα «τελεκείς», «έξινες» και «σημίλεξ») - αποτελούσαν αντικείμενα συλλογής από αιώνες. Τους αποδίδονταν μάλιστα μαγικές και

νεκρομαντικές ιδιότητες, εκτός βέβαια αν οι αρχαιολόγοι που αναφέρθηκαν στο φαινόμενο τις δεκαετίες του 1860 και 1870 «κατασκεύασαν» εν πολλοίς και την ιστορία, με το σκεπτικό ότι οι αγροτικές κοινωνίες είναι παρόμοιες, και κατέχονται από παρόμοιες δειπνοδιαιτούσες, σε ολόκληρο τον κόσμο - αυτό το λεώ γιατί κάποιες από τις αναφορές έχουν το χαρακτήρα του σπερδότου που πειραστόρε, παρά της συγκεκριμένης παρατηρήσης⁴. Στις Κυκλαδες οι κατοίκοι έσκαψαν προϊστορικά τάφους και μάζευαν τα κτερίσματα, ιδιαίτερα μαρμάρινα ειδώλια και σκεύη, καθώς και λεπίδες οφιανού. Η πρακτική αυτή πρέπει να ήταν κοινός τόπους τουλάχιστον στη δεκαετία του 1830, αφού ο Λούντβιχ Ρος κατά τα ταξίδια του στις Κυκλαδες πολλές φορές είδε τέτοια αντικείμενα στα χέρια των νησιωτών. Το 1867, η συλλογή του Δημητρίου Πράσινου, ιερέα στην Αιμορού, περιλάμβανε και κάποια «χοντροκομμένα» λίθινα σκεύη από την περιοχή της Αρκεσινής, τα οποία ο Αλμέρ Ντιμούν συνέκρινε με αντικείμενα από το Ταγίκαι και το Ειζή της Γαλλίας και αποφάσισε ότι ανήκαν στη νεολιθική εποχή⁵. Μια ακόμη συλλογή στην Αιμορού πιθανότατα είχε σχηματιστεί τη δεκαετία του 1860. Ανήκε στον Εμανουήλ Ιωαννίδη, σχολάρχη και λογία, και περιλάμβανε πολλά προϊστορικά τέχνεργα, π.χ., εργαλεία από ομιανό, λιθινούς τριπτήρες, το κεφάλι ενός μαρμάρινου ειδωλίου και μια βάση κεφαρικού δύοχειου με αποτύπωμα φύλλου⁶. Άλλες συλλογές με προϊστορικά λίθινα εργαλεία υπήρχαν τη δεκαετία του 1860 στην Αττική, το Αργος, την Πάτρα και άλλου. Οι συλλέκτες αναφέρονται ως γιατροί ή μηχανικοί.

Στην πρωτεύουσα, την ίδια εποχή ξεχώριαν δύο συλλογές. Η μια από αυτές, η συλλογή Γ. Μπουρνιά, ήταν ιδιαίτερα πλούσια σε λίθινα εργαλεία. Η άλλη συλλογή ανήκε στον ιστορικό Γεώργιο Φίνλεϊ (1799-1875) και τα προϊστορικά της περιοχώνα σύγχρονα έγιναν κατ' επανάληψη αντικείμενα συζήτησης στην περίοδο 1867-1872. Ο Φίνλεϊ είχε αγοράσει το πρώτο κομμάτι της συλλογής του, με λιτόδια από ομιανό, στην Ιο το 1837. Τρίαντα χρόνια αργότερα η συλλογή έρτασε να περιλαμβάνει περισσότερα από πεντακόσια λίθινα αντικείμενα, ακόμη και έναν πέλεκυ από καθαρό χαλκό, προερχόμενο από την Εύβοια⁷.

Πού πολύλαγκνταν τα αντικείμενα όλων αυτών των συλλογών; Ήταν ταξινομημένα και τακτοποιημένα σε ερμάρια και βιτρίνες; Ήταν κρυμμένα σε υγρά υπόγεια, σε αχυρώνες, σε περιστερώνες; Τα γραπτά των αρχαιολόγων της εποχής που μιλούν για τις συλλογές σωπιούν για τέτοια θέματα - ουσιαστικά, για τις τακτικές και τις τεχνικές άσκησής δύναμης στις οποίες θα μπορούσαν να έχουν ενσωματωθεί τα αντικείμενα. Από τον Ντιμούν μαθαίνουμε ότι οι αγρότες δεν παρέδιχνταν ότι είχαν στην κατοχή τους «αστροπελέκαια». Σε άλλη περίπτωση όμως, από τον ίδιο αρχαιολόγο, μαθαίνουμε ότι σε ένα μικρό χωριό στην Εύβοια του έδειξαν «μια ωραία [λίθινη] σέινα, σχεδόν δέκα εκατοστά σε μήκος». Από τον Ρος, τρεις δεκαετίες πριν από τον Ντιμούν, μαθαί-

νοιμες επίσης ότι οι νησιώτες συχνά του έδειχναν τα περιεχόμενα των κυκλαδικών τάφων που είχαν σκάψει και τον πληροφορούσαν για το πιο αντικείμενο βρίσκονταν συνήθως εκεί. Φάνεται λοιπόν ότι οι κάτοχοι προϊστορικών τάφων ήταν άλλοτε να τα κρύβουν και άλλοτε να τα φανερώνουν, ανάλογα με τις περιστάσεις – σημάδι ότι τα αντικείμενα εμπλέκονταν σε τακτικές δάσκησης δύναμης⁷. Επιπλέον, σύμφωνα πάλι με τον Νιτζόν, οι λίθινες αξένες περνούσαν «από πάτερα σε γιο, σαν πολύτιμη κληρονομιά»⁸.

Είναι σαφές επίσης ότι τα προϊστορικά τέχνεργα είχαν αποκτήσει ανταλλακτική αξία. Οι αγοραπωλήσεις μαρμάρινων κυκλαδικών ειδώλων και σκευών ήταν βέβαια μια παλιά ιστορία (από τις αρχές του 19ου αιώνα ή ακόμα παλιότερα), η οποία απαιτεί ξεχωριστή παρουσίαση, αλλά, στη δεκαετία του 1860 τουλάχιστον, τα λιθινά εργαλεία είχαν γίνει και αυτά αντικείμενα αγοραπωλητών. Έτσι, το 1863 ένας αρχαιοπόλης στην Αθήνα είχε στην κατοχή του «μια μεγαλοπρεπή αιχμή δρόπατος, από καρέ πυριτόλιθο». Την είχε αγοράσει από έναν Αγγλό, ο οποίος με τη σειρά του φάνεται ότι την είχε αποκτήσει στο Όρος των Ελαίων στους Αγίους Τόπους. Το 1863 πάλι, το Πανεπιστήμιο της Αθήνας αγόρασε μια συλλογή από δέκα λίθινες αξένες που προέρχονταν από την Εύβοια. Ο πωλήτης ήταν ένας Γερμανός, ο οποίος –εξήγησε ο Νιτζόν– «δεν είχε τις προκαταλήψεις των Ελλήνων»⁹. Ακόμη πιο ενδιαφέρον, όμως, είναι το γεγονός ότι λίθινα εργα-

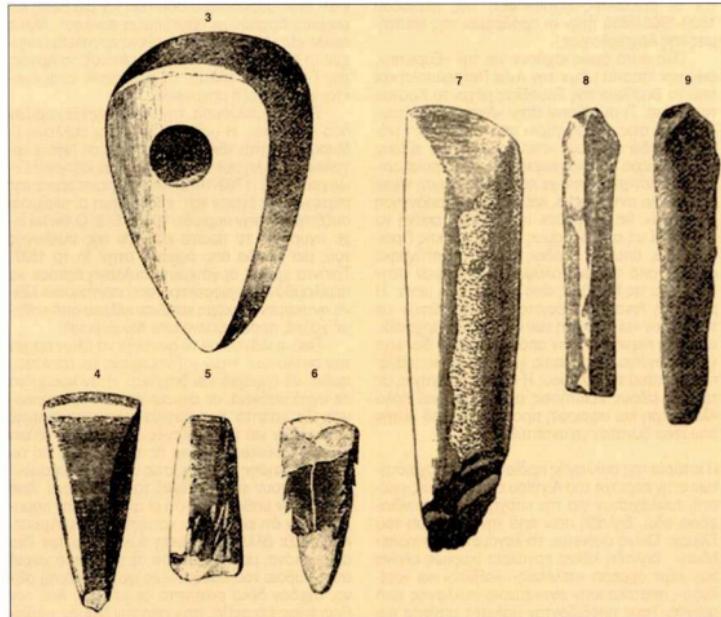
λεία κυκλοφορούσαν διεθνώς σαν δώρα. Για παράδειγμα, η Αρχαιολογική Εταιρεία της Αθήνας είχε δεχτεί τέτοια δώρα από ανάλογα ίδρυματα της Δανίας και της Ελβετίας. Από την άλλη, στις αρχές της δεκαετίας του 1870, μια συλλογή από αξένες και εργαλεία από οινανό από την Ελλάδα σταλήθηκε στην Εταιρεία για την Ανθρωπολογία, Εθνογραφία και Πρωτοιστορία του Βερολίνου. Για το δώρο αυτό, ο Ρούνταλφ Φίρχοβ (τότε πρόεδρος της Εταιρείας) υπαρχότησε τον φον Χελντράχ, διευθυντή του Βοτανικού Κήπου του Πανεπιστημίου της Αθήνας¹⁰. Υπάρχουν πολλές άλλες περιπτώσεις τέτοιων δώρων σε αρχαιολόγους και σε επιστημονικές εταιρείες (π.χ., στη Βασιλική Ανθρωπολογία Εταιρεία της Μεγάλης Βρετανίας και Ιρλανδίας), όπου ο αποστολέας φαίνεται να επιθυμεί την μιστοποίηση της αιθεντικότητας των αντικειμένων που στέλνει και, ταυτόχρονα, την αναγνώριση της επιστημονικής του υπόδεισης, δηλαδή ότι ανήκει και αυτός δικαιωματικά στους επιστημονικούς κύκλους. Η τακτική αυτή είχε ενδιαφέρουσες συνέπειες και προεκτάσεις, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις εκείνες όπου ο παραλήπτης αποφαντίζει ότι τα αποσταλέντα αντικείμενα δεν ήταν αυθεντικά (ήταν, για παράδειγμα, φυσικές κροκαλίες, όχι αξένες).

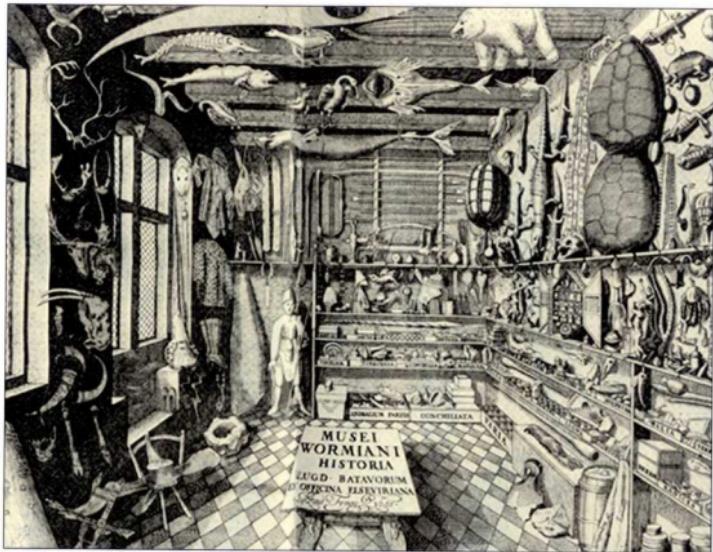
Συμπερασματικά λοιπόν, η συλλογή προϊστορικών αρχαιοτήτων –μαρμάρινων ειδωλίων και σκευών, λιθινών εργαλείων όλων των ειδών– ήταν μια πρακτική γνωστή και διαδεδομένη στο

2.-3. Σπιλινή σφύρα εκ σκοτεινού φόρτου λίθου τριών εκατοστομέτρων το πάχος ευρεθείτε εν Τανάρυ. 4. Μικρός πλέκυς εκ μελανού και σκληρότατου λίθου ευρεθείς πάρα τον Βουνό Οργανούν, διαρρήξεις των κ. Φίνλαι υπό του κ. Μιλάνου Αγγούν προέρευν εν Αθήναις.

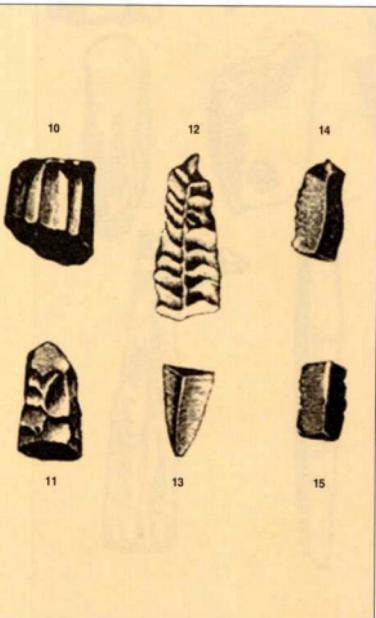
5. Σμήλι εκ μελανού πετρογλυφούς ή στιλπνοπτύρου λίθου εκ Δαρβίνης της Βουνιάς. 6. Μικρός πλέκυς εκ καθερού χαλκού ευρεθείς εν Ευβοίᾳ και αγορασθείς διά τον κ. Φίνλαι υπό του κ. Φραγκίκου Νοέλ. 7. Σμήλι εκ πραποντού λίθου, ομοιόδουσα κατά την χροιάν το μαρμάρον το ονομαζόμενον κιπολίννον, ευρεθείσον εν Πειραιεί τη επ' αυτού οπεσκληρυμένη άργιλος παριστάνεται εις την ζυλογραφίαν.

8, 9. Μοχαιρίδια εξ οινανού, ευρεθέντα εν τοις πορά τη Πλακωτή της νήσου Ιουτώνος και αγορασθέντα εκεί υπό τον κ. Φίνλαι κατά το 1837. 10, 11. Τερόχοι οφινανού επιτηδεύστα έξι έτη πριν ευρεθέντα υπό τον κ. Φίνλαι κατά τον Άγον Κορύδων εν τα παρόλα της Αττικής πλαγιών των Τραγούνων. 12. Τερόχοι χάλκοις εκ της αυτής θέσεως. 13. Αργιή οφινανού, ευρεθείσον υπό τον κ. Φίνλαι πάρος της Ηρακλείας. 14, 15. Τεμάχια οφινανού συλλεχθέντα υπό τον κ. Φίνλαι επί της εν Μαραθώνι ωμούρων κατά το 1836.

3. Museum Wormianum:
Ένα από τα πιο νοούστα
cabines des curiosités
του 17ου αι. σε απεικόνιση
της εποχής.

Άγιασο τον 19ο αιώνα πριν από την εμφάνιση του Σλίμαν και των μεγάλων ανακαλύψεων που έγιναν η αφετηρία της Αιγαιακής Προϊστορίας. Το ερωτήμα είναι αν η πρακτική αυτή έφτασε ποτέ να γίνει μια συστηματική ενασχόληση, όπως είχε συμβεί στην Ευρώπη από τον 16ο αιώνα και αν οδήγησε έτσι τους συλλέκτες σε ερωτήματα αρχαιολογικής φύσης – π.χ., ποιοι ήταν οι κατασκευαστές αυτών των αντικειμένων, ποιες οι συνήθειές τους και οι τρόποι της ζωής τους, ποια η ηλικία τους;

Το θέμα φυσικά είναι μεγάλο και δεν εξαντλείται στο πλαίσιο αυτής της παρουσίασης. Αφήνοντας κατά μέρος τη συζήτηση που δημιουργήθηκε ήδη από τις αρχές του 19ου αιώνα γύρω από τα κυκλαδικά μαρμάρινα ειδώλια και σκευή, καθώς και τη συζήτηση που προέκυψε στη δεκαετία του 1860 για τους λίθινους πελέκεις, θα περιοριστούμε εδώ στην περίπτωση του οίμανου και της συλλεκτικής ενασχόλησης του Φιλέι.

Προς τα τέλη του 18ου αιώνα και τις αρχές του 19ου διάφορα αρχαιοδίφες είχαν προσέξει την παρουσία τέχνεργων από οίμανο σε αρχαίες θέσεις του Αιγαίου, δεν είχαν όμως αντιληφθεί ότι τα τέχνεργα αυτά ήταν προϊστορικής ηλικίας, ούτε αναγνωρίζαν πάντα την πρώτη υλή σαν οίμανο. Οι οίμανοι που βρίσκονταν μέσα στα χώματα του Τύμβου του Μαραθώνα, για παράδειγμα, θεωρούνταν από όλους ότι ήταν αιχμές περσικών βελών. Το 1839, ο Φιλέι (που είχε, όπως είδαμε, αρχίσει ήδη να συλλέγει λίθινα εργαλεία) δημοσιεύεις ένα μακροσκελές άρθρο «Περὶ τῆς Μάχης του Μαραθώνος» και στο τέλος του πρόσθεις μια σελίδα με τον τίτλο «Σημειώσις αναφερομένη εις τα θραύσματα πυριτολίθου αποκα-

4. Αθίνα εργαλεία
από τη Γαλλία σε
σχεδιαστική απεικόνιση
της εποχής που ο Φίνλεϊ
συνέλεγε τέτοια εργαλεία
στην Ελλάδα.

λοιμένα "αιχμαί περισκών βελών", ευρισκόμενα εις τὸν Τύμβον του Μαραθώνος». Στη «Σημείωση» αυτή ο Φίνλεϊ έδειξε ότι η αντίληψη περὶ περισκών βελών ἤταν ιανύποτά, επικαλούμενος ιστορικούς λόγους, αλλά καὶ παραπάντας ὅτι παρομιαὶ κοιμάτια μπορούσαν να δει κανεῖς καὶ σε μέρη ὅπου οι Πέρσες δεν είχαν ποτὲ εισβαλέσσει. Ο συνταγματάρχης Λικ τον εἶχε πληροφορήσει ότι παρόμια κοιμάτια απαντώνται καὶ σε ἄλλα μέρη του κόσμου, «ἰδίαιτερα στην Αίγυπτο καὶ στην Ἰρανίδα». Ενας ευγενής με κύρος, περνώντας από τὴν Αθήνα, τον εἴπε [καὶ εδώ ο Φίνλεϊ μίλαει για τὸν εαυτὸν στὸ τρίτο πρόσωπο] στὶς υπάρχουν σε μεγάλο ἀρθρῷ στὸ Ἐλοντὸν τῆς Νορμανδίης, καὶ τὴν καλύτερην συλλογὴν μπορεῖ να τῇ δει κανεῖς στὸ μουσεῖο τῆς Κογενχάγης, μεταξὺ τῶν σκανδιναβικῶν αρχαιοτήτων». Στὴν Ἑλλάδα, κατατίγει ο Φίνλεϊ, φιλαντεῖ στὶς τέσσας κοιμάτια είναι «μέρη τῶν ὄπλων καὶ ἐργαλείων τῆς οικιακῆς οικονομίας που χρηματοιούσι· σαν οἱ κάτοικοι τῆς χώρας οι οποίοι προπήγικαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Πελασγῶν». Πώς εξηγείται λοιπὸν τὴν παρουσία τους στὰ χώματα τοῦ Τύμβου του Μαραθώνα; Τα κοιμάτια «ἀνακατέπτηκαν με τὰ χώματα τὴν ὥρα που αὐτὰ συσσωρεύονταν επάνω στους σπρατώνες τοῦ Αριετίστη». Η φυσικὴ πρηγὴ τῆς πρώτης ὥλης –φίαμαν δή περιπλήθος, ο Φίνλεϊ δὲν ἴταν σιγουρός τοτὲ· παρέμεινε να μυστηριο μεχρι τὴν δεκαετία του 1860¹⁰.

Ετοι μοιόν, μέσα σε μελιδά, προσαρτημένη στὸ τέλος ενός μεγάλου ἀρθροῦ για διαφορετικὸ θέμα, ο Φίνλεϊ ανέπτυξε μια αρχαιολογικὴ υπόθεση –ανακτάμων απόθεσεων από διαφορετικὲς περιόδους το παρελθόντας· καὶ ταῦτα χρονών τῆς ανθρωπίνης παρουσίας στὴν περιοχὴ τοῦ Αιγαίου. Καὶ ὅμα αὐτὰ τὴ δεκαετία του 1830 (την ίδια εποχὴ που πρωτεύουσαν στὴν περιοχὴ τῆς Πελασγίας) στὴ γαλακτί λίγωσα. Κανένας μέχρι τότε δὲν εἶχε αναπτύξει ανάλογο επιχείριμα αναφορικά με τὸ ελληνικὸ χώρῳ. Τὸ Ξεγρέρδιον του Κ.Ο. Μίλερ, για παράδειγμα, πρωτοδημοσιευμένο μόλις λίγα χρόνια πριν, ἀρχές με μιὰ σύντομη αναφορά στὰ κυκλώπεια κτίσματα τῆς χώρας, τα οποία ο Μίλερ θεωρούσε «ὡς τα παλαιότερα ἔργα από ελληνικὴ χέρια ... κατὰ τὸ πλείστον κτισμένα από τους Πελασγούς, τους αυτούθινος ἀλλὰ κατόπιν πυταχθέντες κατοίκους»¹¹. Ο Φίνλεϊ ἴταν ο πρώτος.

Το κυνήγι τῆς «πρωτιάς» ὅμως είναι μάλλον μια παιδικὴ ἀρρώστια τῶν αρχαιολόγων που επιχείρουν να μήλουσαν για τὴν ιστορία τοῦ κλάδου τους. Η ἐμφαση στὶς συνέχειας μέσα στὸ χρόνο καὶ τῆς ευθύγραμμῆς εξέλιξης τοῦ κλάδου – εἰκεὶ που, αντὶ γὰρ αὐτὰ ἔχουν υπάρξει μόνο ασυνέχειες καὶ ρίζικες μεταστροφές. Ο γεγονός είναι ότι τη «Σημείωση» του Φίνλεϊ είμειν χωρίς συνέχεια. Για τα ἐπόμενα 25 χρονιαὶ περίπου, κανένας δὲν ἐδύνεται προσοχῆ στὸ επιχείριμα για τὴν ὑπάρχη ενός μακρού, προ-πελασγικοῦ παρελθόντος στὴν περιοχὴ τοῦ Αιγαίου. Οι λιγότεροι ανακαλύψεις που ἔγιναν στὴ διάρκεια τῆς περιόδου ἐμριγμέντων με βάση τὰ επικρατοῦσα χρονολογικά καὶ ιστορικά πλαισία. Ετοι, ὅταν κάποιος ανέκαψε τὰ φουσι τῆς Χαλανδρίανή της Σύρου το 1862 (τὸ νεκροταφεῖο που στὰ τέλη του 19ου αἰώνα θα ἐπαίξει τόσο σημαντικό ρόλο στὸν ορισμὸ του κυ-

καλδικοῦ πολιτισμοῦ τῆς 3ης χιλιετίας π.Χ.), το συμπέρασμά του ἴταν ότι οι νεκροί ἤταν «πολιτικοὶ εξέριστοι» τῶν Ρωμαίων, φερμένοι εκεὶ από τὴ Γύρδον («πεθαναν ἔδω καὶ δεκακοτά αιώνες μάρτυρες για τὴν εθνικὴν τους ελευθερίαν»). Καὶ το 1867 ο Φρανσουά Λενορμάν υποστήριξε για ακόμα μιὰ φορὰ τὴν παλιὰ ίδεα, ότι οι οψιανοὶ στὸν Τύμβο του Μαραθώνα ἤταν αιχμές περσικῶν βελών¹².

Σημειώσεις

Εικόνα 2 είναι από τὸ βιβλίο του G. Finlay, *Παραπτήσεις επὶ τῆς εὐ Ελλέτη καὶ Ἑλλάδο προϊστορικῆς αρχαιολογίας*, τύπος Λακωνίας, Αθῆνα 1896, καὶ οι εικόνες 3, 4 από τὸ βιβλίο του Glyc Daniel, *A Short History of Archaeology*, Thames & Hudson, London 1981.

1. Π.χ. A. Schnapp, *La conquête du passé*, Éditions Carré, Paris 1993. G. Daniel, *A Short History of Archaeology*, Thames and Hudson, London 1981.

2. A. Dumont, *Mélanges d'archéologie et d'épigraphie*, Ernest Thorin, Paris 1892, σ. 4 (πρόρι αρχικοῦ δημοσιεύμενο το 1867) R. Virchow, *Über altgriechische Funde*, *Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnographie und Urgeschichte* 1873, σ. 111.

3. Dumont, ὅ.π., σ. 9. Αν καὶ ἴταν ἡδη γνωστὸ λίθινα εργαλεῖα καὶ σκευέα εργαλούμενα να κατασκεύαζονται καὶ να χρηματοποιούντο καὶ στὴν Εποχὴ τοῦ Χαλκοῦ, οἱ αρχαιολογοὶ τοῦ 1860-1870 συνδιερωύσσουν ακόμα καὶ μεμνημένα λίθινα αντικείμενα τα τεμάχια τῆς Εποχῆς τοῦ Αἰεώνου.

4. Η Μαριάκου, *Ανακαρτή Μινᾶς* Αλοργάνου, ΠΑΕ (1985), σ. 199-200 (με εικόνατος στὴ συγγραφέα που μιὰ υπέδει την υπόριτη παραπληκτική λανθανία).

5. Πολλοὶ αὐλανογένες αναφέρονται κυρίως στὴν Αθήνα, σ. αρχαιολογικῆς δημοσιεύσεως τῶν δεκαετῶν 1880 καὶ 1890, αλλὰ δὲν υπάρχει εγγύτως δὴ εἷναι σημαντικότερον πρὸ τὶς ανακαλύψεων τοῦ Δήμου.

6. Η βενιζοττικὴ συζήτηση σχετικὴ με τὸ θέμα αυτό, βλ. το εξαιρετικὸ ἀρθρὸ του D. Graeber, *Beads and Money: Notes toward a Theory of Wealth and Power*, *American Ethnologist* 23 (1996), σ. 4-24.

7. Dumont, ὅ.π., σ. 4 καὶ T. Ross, *Archäologische Aufsätze. Erste Sammlung*, B.G. Teubner, Leipzig 1855, σ. 53.

8. F. Lenormant, *L'Age de la Pierre en Grèce*, *Revue Archéologique* 15 (1867), σ. 17; Dumont, ὅ.π., σ. 4.

9. G. Finlay, *Παραπτήσεις επὶ τῆς εὐ Ελλέτη καὶ Ἑλλάδο προϊστορικῆς αρχαιολογίας*, Τύπος Λακωνίας, Αθῆνα 1869, σ. 5-6; Virchow, ὅ.π., σ. 110.

10. G. Finlay, «Note Concerning the Pieces of Flint Called Persian Arrow-heads. Found in the Tumulus at Marathon», *Transactions of the Royal Society of Literature of the United Kingdom* 3 (1839), σ. 392-393.

11. K.O. Müller, *Ancient Art and Its Remains; Or a Manual of the Archaeology of Art*, A. Fullerton, London 1847, σ. 20-21 (πρώτη ψευδοτελεῖον); 1850.

12. Γ. Παπαδοπούλος, «Notice sur quelques antiquités de l'île de Syra», *Revue Archéologique* 15 (1862), σ. 226; F. Lenormant, *Revue Archéologique* 15 (1867), σ. 145-148.

Collecting Prehistoric Antiquities in Greece in the Era before Schliemann

Michael Fotiadis

The practice of collecting prehistoric artifacts has had a long history in Europe, and the collectors and antiquaries of the 16th-19th centuries are regarded today by many as the precursors of the discipline of prehistoric archaeology. In the ancient Aegean lands such a practice and the associated discourses appear to have emerged much more recently, but they certainly ante-date Schliemann's discoveries of the 1870s, and they can be followed back to the early 19th century.

In this article I try to reconstruct something of the texture and ethos of that practice and discourses, as they emerge from the writings of archaeologists of the period. It is evident that collecting and the associated discourses had their rules and norms, strategies and tactics, distinctly different from those that would prevail later on in the discipline of Aegean prehistory.

M. F.